

РОДНО ОСЕТЉИВ ЈЕЗИК
– ИСКУСТВА ИЗ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ¹Јованка Шарановић²Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

Иван Димитријевић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Татјана Вишацки

Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

У раду су разматрани примери родно освешћених квалификација занимања, нарочито занимања и чинов професионалних војних лица. Пружени су најчешћи разлози за и против ових квалификација, као и преглед стручних расправа на ову тему. Анализом података добијених у истраживању које је спроведено у систему одбране Републике Србије дошло се до резултата који показују да постоји генерална одбојност према увођењу родно осетљивог обраћања припадницама система одбране. Уочено је да је ова одбојност израженија код млађих припадника него код старијих, што се објашњава страхом од конкуренције и страхом од негативне реакције блиског окружења на нова правила.

Кључне речи: *родна равноправност, родно осетљив језик, Војска Србије*

Увод

Родно осетљив језик област је којој се у светској пракси поклања пажња већ деценијама, док је у Републици Србији (РС) актуелизована у последњој деценији са тежиштем на протеклих пет година, када се по први пут успостављају законски механизми неопходни за унапређење родне равноправности. Усвојени законски и стратегијски документи, као што су: Закон о равноправности полова (2009), Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2009) и Акциони план за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010) потврђују јасно опредеље-

¹ Чланак је настао као резултат истраживања „Јавност Министарства одбране о актуелном стању војне организације“ које је Институт за стратегијска истраживања Министарства одбране Републике Србије спровео током новембра и децембра 2011. године.

² Др Јованка Шарановић је директорка Института за стратегијска истраживања и родна саветница министра одбране. Е-mail: jovanka.saranovic@mod.gov.rs

ње РС ка унапређивању људских права и политике једнаких могућности у складу са Уставом РС из 2006. године. Упоредо са процесом обезбеђивања законских механизма важно је модификовати традиционалне моделе у правцу развијања свести код људи о њиховим правима и неопходности поштовања права других.

Употреба родно осетљивих термина, који се обично односе на професије, титуле и занимања, где употребом женског уместо мушког рода жене постају видљивије, најочљивија је у медијском дискурсу. Међутим, када се ради о мање видљивим деловима друштва, као што су државне институције, ту је ситуација другачија и праћење процеса промена готово је немогуће док жељено стање не добије форму обсервационих регулатива људске интеракције и тако буде видљиво и у систему и ван њега. У оквиру државних институција посебно место заузима Војска Србије која је, по природи посла, затворенија од осталих, а самим тим и отпорнија на покушаје увођења нових правила, као што су, конкретно, родно осетљиви називи чиновна. То је посебно изражено уколико се промена покушава остварити наметањем, без претходне анализе и разумевања организационе културе система одбране, а са аргументом да „и у окружењу тако раде“.³ Ако језик посматрамо као видљив организационо културолошки елемент⁴, систематично праћење услова за његово мењање подразумева сагледавање когнитивних компоненти организационе културе система одбране. Организационо понашање овог нивоа може се проучавати интервјуисањем запослених или применом упитника. Ради сагледавања спремности запослених на промене, свакако да би увид у базична, имплицитна уверења и етичка начела, која играју улогу нормативног и моралног водича за запослене, био драгоцен, али могућности и намере овог истраживања нису да се испита тај најдубљи ниво организационе културе, већ да се дође до сазнања о спремности запослених да прихвате родно осетљиво обраћање припадницама система одбране, преко анализе њихових ставова о том питању.

У првом делу чланка биће представљен преглед досадашњих стручних расправа у области родно осетљивог језика, други део бавиће се захтевима за увођење родно осетљивог језика у употребу у Војсци Србије, а трећи део представља анализу истраживања ставова припадника система одбране о родно диференцираним чиновима, као и закључке изведене на основу анализе ових резултата.

Стање у Србији – расправе и предлози

Шта је родно осетљив језик? Он подразумева коришћење женског граматичког рода за, поред осталог, занимања која обављају жене. Коришћењем искључиво мушког рода за поједина занимања, присуство жена остаје језички невидљиво на висококвалификованим и престижним позицијама за које се употребљавају именице мушког рода, чак и онда када на тим местима раде жене (нпр. председник, премијер, посланик, директор,

³ Видети: Стевановић, М. (2012, 10. фебруар) Може ли српски језик постати родно осетљив језик? *Данас*, доступно на: http://www.danas.rs/dodaci/vikend/moze_li_srpski_jezik_postati_rodno_osetljiv_jezik.26.html?news_id=233793 (приступљено 27. септембра 2012. године).

⁴ Садржај организационе културе може се поделити на когнитивну компоненту, која обухвата све категорије које креирају заједничко мишљење и понашање запослених и симболичку компоненту која се односи на манифестације социјално конструисаних значења (Петковић, Јанићијевић И Богићевић, 2006).

уредник, аутор уместо постојећег облика у женском роду – председница, премијерка, посланица, директорка, уредница, ауторка). Српски језик је такав да дозвољава употребу различитих наставака и захтева слагање субјекта и предиката.⁵ Иако се стручњаци слажу са чињеницом да не постоје објективне препреке за употребу родно осетљивог језика, постоје неке суштинске разлике у тумачењу потребе за степеном његове употребе.

Мишљења домаћих стручњака имају заједнички именилац до одређених граница, одакле почињу суштински да се разликују. Најгласнији заговорници *pro et contra* степена употребе родно осетљивог језика су професорка емерита Свенка Савић и академик Иван Клајн. Свенка Савић заступа став да је неопходно инсистирати на проналажењу женских титула, јер „ако си видљива у језику видљива си и у свести саговорника. Нема ничег у језику чега нема у мислима и обратно. Родно осетљива употреба српског језика помаже спознати да је равноправност у друштву потребна, али, наравно, потребно је и много тога другог променити”.⁶ Она, такође, сматра да је бесмислено инсистирати на томе да је српски језик конзервативан и да је потребно да прво дође до промене у друштву, па тек онда у језику. Велики допринос употреби родно осетљивог језика професорка Савић дала је у својим упутствима за његову стандардизацију.⁷

Иван Клајн, с друге стране, каже да „сама по себи, рецимо, употреба именица мушког рода за жене не мора бити знак патријархалности, мушког шовинизма, нити утицати на однос међу половима. Веза између језика и друштвене стварности није тако директна и једноставна.”⁸ Он се, дакле, слаже са тврдњом да овакве промене у језику не утичу нужно на конкретне промене положаја жена у друштву, што ће бити једна од премиса за објашњење резултата истраживања који су анализирани у овом раду.

Стање у систему одбране – захтеви и пракса

Прва иницијатива од стране државе потекла је од Заштитника грађана који је издао *Упутства за стандардизован недискриминативни говор и понашање*.⁹ У овом упутству се захтева доследна примена родно осетљивог језика, а генеричка употреба мушког граматичког рода тумачи се као нарушавање равноправности полова. Следећа иницијатива, овог пута директно везана за употребу родно осетљивог језика у Војсци Србије, потекла је од Поверенице за заштиту равноправности др Невене Петрушић. Она је септембра 2011. године дала Препоруку Генералштабу Војске Србије и Министарству одбране Републике Србије за увођење родно диференцираних назива чиновна у Војску Србије и стварања услова за употребу родно диференцираног језика

⁵ Речник појмова (2011) *Род и безбедност*, 3, стр. 13.

⁶ Андрејић, М. (2009) Суфиксом до моћи у друштву. *Wave Magazine*, br. 29, доступно на: http://www.wavemagazine.net/0_srb/arhiva/29/drustvo/rodno-senzitivni-jezik.htm (приступљено 8. августа 2012. године).

⁷ Видети: Савић, С. (2009) Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика, у: Савић, С. и др. (ур.) *Род и језик*. Нови Сад: Футура публикације/Женске студије и истраживања, стр. 301-320.

⁸ Гочанин, С. (2012, 17. фебруар) Дебата: како ословљавати жене? *Б92*, доступно на: http://www.b92.net/kultura/moj_ugao.php?nav_category=1086&yuu=2012&mm=02&nav_id=583368 (приступљено 8. августа 2012. године).

⁹ *Упутства за стандардизован недискриминативни говор и понашање*, Канцеларија Заштитника грађана Републике Србије, 2011.

у службеној комуникацији.¹⁰ У Препоруци је наведено да су чланови 21. и 22. Правила службе Војске Србије у супротности са међународним стандардима који се одnose на недискриминаторну употребу језика, Уставом РС, Законом о забрани дискриминације и Законом о равноправности полова, и то из два разлога:

1. није прописана употреба чинова и у женском роду, и
2. прописано је да се жене могу ословљавати са „госпођо, госпођице“.¹¹

У даљем тексту Препоруке пружен је преглед примера позитивне праксе из држава у окружењу и појединих европских држава (Црна Гора, Хрватска, Аустрија, Немачка, Шпанија)¹², као и појединих међународних докумената (Савет Европе)¹³. У закључку Препоруке се каже да је...*циљ ове препоруке превазилажење генеричке употребе мушког граматичког рода, као „родно неутралног“, као и различито обраћање женама у зависности од њиховог брачног и породичног статуса, јер се тиме нарушава принцип равноправности полова. Спровођењем препоруке, Генералштаб Војске Србије и Министарство одбране Републике Србије би, захваљујући свом ауторитету, допринели употреби родно диференцираног језика, односно, доследном коришћењу женског граматичког рода за жене и коректном и једнаком ословљавању жена без обзира на њихов брачни и породични статус, чиме би била реализована једна од мера за остваривање равноправности жена и мушкараца и принципа једнаких могућности.*¹⁴

Резултат ове препоруке био је делимичан. У новом Правилу службе Војске Србије, усвојеном 23. априла 2012. године, ословљавање жена војних лица ублажено је увођењем термина „госпођа“ и за удате и за неудате жене. Међутим, чиновни су остали у мушком роду, као и у претходном Правилу службе.¹⁵ Није пружено образложење за неизмењену тачку Правила службе, иако је у изради самог Правила узето у обзир оно што је препоручила Повереница за заштиту равноправности.

Управо септембра 2011. године дошло је до додатне конфузије када се ради о ословљавању жена војних лица. На свечаној промоцији нових потпоручника Војске Србије по први пут су у тај чин промовисане девојке из прве мешовите (женско-мушке) класе кадета Војне академије. Промоција је због тога била посебно медијски испраћена, а на њој су се кадетима обраћали тадашњи председник Републике и министар одбране, који су користили ословљавање „потпоручнице,“ и „кадеткиње“, што није било у складу са Правилном службе. Исто, родно освешћено ословљавање користио је и начелник Војне акаде-

¹⁰ Препорука Генералштабу Војске Србије и Министарству одбране Републике Србије за увођење родно диференцираних назива чинова Војске Србије и стварања услова за употребу родно диференцираног језика у службеној комуникацији (2011, 2. септембар), дел. бр. 1279/2011, Повереник за заштиту равноправности Републике Србије.

¹¹ Исто, стр. 2.

¹² Правнотехничка правила за израду прописа Црне Горе, Закон о служби у оружаним снагама Хрватске, Устав Аустрије.

¹³ Препорука о елиминацији сексизма из језика (Recommendation No. R (90) 4 of the Council of Europe, Committee of Ministers).

¹⁴ Препорука Генералштабу Војске Србије и Министарству одбране Републике Србије за увођење родно диференцираних назива чинова Војске Србије и стварања услова за употребу родно диференцираног језика у службеној комуникацији (2011, 2. септембар), дел. бр. 1279/2011, Повереник за заштиту равноправности Републике Србије, стр. 5.

¹⁵ Боровина, М, Миљкић, Б. и С. Анђелковић (2012, 1. јун) Ново Правило службе Војске Србије: Оквир за слику модерне војске, *Одбрана*, стр. 24.

мије, као и новинари медија центра „Одбрана”, односно Управе за односе са јавношћу Министарства одбране Републике Србије. Занимљиво је да је на следећој промоцији потпоручника, септембра 2012. године, ово ословљавање изостало, што је могло да се примети у анализи садржаја говора новог председника Републике, интервјуа који је дао нови министар одбране, говора начелника Војне академије, али и новинских прилога новинара из Министарства одбране (табела 1). Иако је ово обраћање у складу са Правилном службе, није конзистентно са претходном промоцијом, што може да изазове конфузију код шире јавности, као и у медијима који не припадају систему одбране. Употреба родно осетљиве терминологије приликом обраћања званичника веома је битна за обликовање слике о томе да ли је до одређених промена дошло. Евидентно је да у 2012. години постоји доследност у поступању по Правилу службе, чиме би се ублажили притисци који долазе ван система одбране, а који код припадника Војске Србије и Министарства одбране често знају да имају контраефекат. Да би се у будућности овакве недоумице избегле, званичници би у јавним наступима требало да наглашавају оно што је званично прописано као обраћање све док се не стекну услови за промену ових прописа.

Табела 1 – Употреба родно осетљивог језика на промоцијама нових потпоручника Војске Србије 2011. и 2012. године¹⁶

Актери обраћања	Употреба родно осетљивог ословљавања			
	2011.		2012.	
	Потпоручница/е	Кадеткиња/е	Потпоручница/е	Кадеткиња/е
Председник Републике	0	2	0	0
Министар одбране ¹⁷	0	2	0	0
Начелник Војне академије	1	1	0	0
Новинари	2	3	1	3
Укупно	4	8	1	3

Ставови припадника система одбране о родно осетљивом ословљавању

Како су показале препоруке које је пружио професорка Свенка Савић¹⁸, постоје различите форме за употребу родно осетљивих назива за чинове (нпр. водница/водни-киња); само је питање која ће варијанта бити коришћена и прихваћена као стандардна. Због тога је у једноставној анкети, шест лингвисткиња добило списак чинова у Војсци Србије са задатком да уз сваки упишу форму у женском роду. Након тога тај списак је добило шест жена чије професије нису имале везе са истраживањем. Резултати су показали да постоје форме за коју се већина опредељује (разводница, десетарка, водница, заставница, потпоручница, поручница, капетаница, потпуковница, пуковница, гене-

¹⁶ Анализирани су чланци „Промоција нових потпоручника Војске Србије” из септембра 2011. године и „Промоција најмлађих официра Војске Србије” из септембра 2012. године. Доступно на интернет презентацијама Војне академије и Министарства одбране Републике Србије.

¹⁷ Није се обраћао директно у манифестацији, већ је дао изјаву за медије на лицу места.

¹⁸ Савић, С. (2011) Предлог за употребу родно осетљивог језика у војсци: чиновина жена, *Безбедност Западног Балкана*, 19, стр. 50–52.

ралица), форме око којих постоји дилема (мајорка/мајорица) и форме које се одбацују (водникиња, генералка).¹⁹ Претпоставка је да би се сличан или исти резултат добио и у анкети шире популације, што би ишло у прилог томе да постоје родно осетљиве форме чинова у женском роду које су прихватљиве и потпуно употребљиве у свакодневном говору, а самим тим и у формалном обраћању у Војсци Србије. Узимајући ову претпоставку у обзир, проблем родно осетљиве форме можемо одбацивати као небитан за анализу резултата истраживања. Због тога би водеће питање било: да ли постоје објективни разлози за увођење родно осетљивих назива чинова у Правило службе?

Пре одговора на ово питање потребно је сагледати колики је тренутно број жена у систему одбране Републике Србије. У бившој Војсци Србије и Црне Горе, 2005. године било је свега 206 жена (официра, подофицира и професионалних војника). Септембра 2010. године тај број износи 626, односно 2,83% кад се говори о процентуалној заступљености. У овом тренутку број жена у систему одбране је сигурно већи него 2010. године.²⁰ Ови бројеви говоре о константном повећању униформисаних припадница система одбране, али и о проширивању подручја њиховог радног ангажовања. Наиме, све више припадница обавља послове који су им били недоступни, чак и кад је женама било дозвољено да раде у Војсци.²¹ Ова чињеница биће од великог значаја за разумевање велике одбојности према увођењу родно осетљивог обраћања женама у униформи, јер говори о својеврсној „инвазији“ на стриктно и традиционално „мушке“ послове, што многи мушкарци сигурно доживљавају офанзивно.

У истраживању „Јавност Министарства одбране о актуелном стању војне организације“ које је Институт за стратегијска истраживања Министарства одбране Републике Србије спровео током новембра и децембра 2011. године посебну групу питања чинило је седам тврдњи које су се односиле на област родне равноправности у систему одбране. Тврдња под редним бројем 6 дефинисана је на следећи начин: „Нема потребе да се у име родне равноправности уводе посебни називи за чинове особа женског пола (капетаница, мајорица, водникиња...)“. Испитаници су могли да заокруже један од четири понуђена одговора који одговарају њиховом мишљењу: 1. потпуно се слажем, 2. слажем се, 3. не слажем се, и 4. уопште се не слажем.

Резултати који су добијени прикупљањем свих одговора на ову тврдњу разврстани су по 15 карактеристика испитаника које су испитаници попунили на самом почетку упитника. Укупан број испитаника био је 970. Међутим, нису сви пружили податке у оквиру ових 15 карактеристика, нити су резултати за све карактеристике оцењени као релевантни, па ће овде бити приказани одговори по следећих пет карактеристика које су статистички значајне ($p < 0,05$):

1. година рођења,
2. године рада у систему одбране,
3. статус,
4. чин,
5. учешће у рату на тлу бивше Југославије.

¹⁹ Исто, стр. 52–53.

²⁰ Шарановић, Ј. и З. Килибарда (2011) *У корак с временом: Министарство одбране и Војска Србије на путу објективизације родне равноправности*. Београд: Институт за стратегијска истраживања, стр. 123–124.

²¹ Опширније у: Шарановић, Ј. и З. Килибарда (2011) *У корак с временом: Министарство одбране и Војска Србије на путу објективизације родне равноправности*. Београд: Институт за стратегијска истраживања, стр. 124–129.

Од укупног броја испитаника, 967 је пружио одговор на тврдњу под редним бројем 6, и то **574** да се потпуно слаже (**59,36%**), 276 да се слаже (28,54%), 87 да се не слаже (9,00%) и 30 да се уопште не слаже (3,10%). Имајући у виду велики проценат одговора који се потпуно слажу, они ће бити статистички анализирани по одабраним категоријама.

Година рођења

Од укупног броја испитаника 906 је навело годину рођења као податак (93,4%), односно 64 се није изјаснило (6,6%). Од тог броја оних који су рођени до 1955. године било је 38, рођених између 1956. и 1965. године 154, рођених између 1966. и 1975. године 240 и рођених после 1976. године 474. У односу на годину рођења они су пружили следеће одговоре:

Табела 2 – Дистрибуција одговора у зависности од године рођења испитаника

Година рођења	Тврдња: Нема потребе да се у име родне равноправности уведе посебни називи за чинове особа женског пола (капетаница, мајорица, воднициња...)				
	У потпуности сагласан	Углавном сагласан	Углавном против	У потпуности против	Укупно
До 1955.	20 (52,63%)	12	5	1	38
Од 1956. до 1965.	76 (49,35%)	46	22	10	154
Од 1966. до 1975.	146 (60,83%)	74	15	5	240
После 1976.	300 (63,29%)	123	39	12	474
Свега	542	255	81	28	906

$$\chi^2 = 20,85, p < 0,05 (p = 0,001)$$

Да се потпуно слажу са тврдњом, највише су се изјаснили испитаници рођени после 1976. године, њих 63,29%, а најмање испитаници рођени између 1956. и 1965. године, њих 49,35%. Разлоге за не тако малу разлику у ставовима између испитаника који припадају млађим генерацијама и старијих запослених у систему одбране можемо наћи у чињеници да старији испитаници имају развијенију сензитивност од млађих, пре свега због година искуства у мушко-женским тимовима на разним пословима у систему одбране. Што су таква искуства старијих припадника позитивнија, то је њихова одбојност према увођењу новог начина обраћања мања. Са друге стране, код млађих припадника постоји одређени ниво неповерења према припадницима супротног пола због одсуства периода неопходног за упознавање и развијање комплетног професионалног односа – мушкарци доживљавају жене као конкуренцију, а жене мушкарце као потенцијалну претњу. И млађи мушкарци и жене због тога исказују одбојност према увођењу посебног оспособљавања, али из супротних разлога – мушкарци јер сматрају да би се осећали додатно угроженима, јер доживљавају родно осетљиво оспособљавање као додатни „уступак” женама, а жене јер сматрају да би мушкарци управо тако и реаговали уколико се због њих уведе посебно оспособљавање као обавеза свих запослених.

Године рада у систему одбране

Од укупног броја испитаника 961 је дао податак о годинама рада у систему одбране. Од тог броја, између 5 и 15 година ради 580, између 16 и 30 година ради 340 и преко 30 година ради 41 испитаник. У односу на године рада, испитаници су пружили следеће одговоре:

Табела 3 – Дистрибуција одговора у зависности од година рада испитаника

Године рада у систему одбране	Тврдња: Нема потребе да се у име родне равноправности уведе посебни називи за чинове особа женског пола (капетаница, мајорица, водникања...)				
	У потпуности сагласан	Углавном сагласан	Углавном против	У потпуности против	Укупно
Од 5 до 15	360 (62,07%)	158	48	14	580
Од 16 до 30	189 (55,59%)	105	31	15	340
Преко 30	22 (53,66%)	10	8	1	41
Свега	571	273	87	30	961

$$\chi^2 = 11,15, p > 0,05 (p = 0,051)$$

Да се потпуно слажу са тврдњом у највећем броју изјаснили су се испитаници који раде између 5 и 15 година у систему одбране, њих 62,07%, а у најмањем броју испитаници који раде преко 30 година у систему, њих 53,66%. Резултати везани за ово обележје директно су повезани са резултатима из претходно анализираних обележја, где је јасно да постоји већи отпор код млађих (односно мање искусних) припадника него код припадника који имају више искуства у систему одбране.

Статус у служби

Од укупног броја испитаника 965 је дало податак о статусу. Од тог броја 175 су официри, 517 подофицири и професионални војници и 273 цивилна лица. У односу на статус, испитаници су пружили следеће одговоре:

Табела 4 – Дистрибуција одговора у зависности од социјално-радног статуса испитаника

Статус у служби	Тврдња: Нема потребе да се у име родне равноправности уведе посебни називи за чинове особа женског пола (капетаница, мајорица, водникања...)				
	У потпуности сагласан	Углавном сагласан	Углавном против	У потпуности против	Укупно
Официр	126 (72,00%)	38	7	4	175
Подофицир, ПВ ²²	303 (58,61%)	149	47	18	517
ВС, ВН, ДС, ДН ²³	143 (52,38%)	89	33	8	273
Свега	572	276	87	30	965

$$\chi^2 = 19,83, p < 0,05 (p = 0,00)$$

²² ПВ – професионални војник.

²³ ВС – војни службеник, ВН – војни намештеник, ДС – државни службеник, ДН – државни намештеник.

Да се потпуно слажу са тврдњом у највећем броју су се изјаснили официри, њих 72,00%, а најмање цивилна лица, њих 52,38%. Подофицири и професионални војници потпуно се слажу у 58,61% случајева. Чињеница је да посао официра, подофицира и професионалних војника захтева стално обраћање претпостављеним и подређеним војним лицима, као и свим осталим униформисаним лицима с којима се ступа у директни контакт приликом обављања свакодневних задатака. Код цивилних лица у систему одбране то није случај, па је и нормално очекивати да ће код њих постојати мањи степен неслагања са тврдњом да нема потребе за увођењем родно осетљивих назива чинова. Оно што је посебно уочљиво код резултата за ово обележје јесте велика разлика у слагању са тврдњом између официра, с једне стране, и подофицира и војника, с друге стране. Чак 72% официра се слаже са тврдњом да нема потребе за увођењем родно осетљивог ословљавања, што може да се тумачи специфичним позицијама које су њима доступније него подофицирима и војницима. Наиме, осим командних дужности у трупи (која је за велику већину подофицира и војника најчешће једини посао који могу да обављају у каријери), официри могу да обављају и „атрактивне” послове у систему одбране, и то на разним референтским и управљачким позицијама за које је карактеристичан канцеларијски рад. Управо већи број мушкараца на овим позицијама заслужан је за овакав резултат истраживања, јер се на позицијама које више подсећају на цивилне осећају много угроженијима од жена него што би то био случај да су у трупи. На таквим пословима долазе до изражаја разне вештине које нису карактеристичне за послове војних лица, а које обухватају посебне облике комуницирања, преговарања, као и административне послове. Управо у овим вештинама жене су традиционално препознате као ефикасније, па због тога увођење родно осетљивог обраћања официри доживљавају као додатни уступак женама и потенцијалну опасност по њихове позиције у систему одбране.

Чин

Од укупног броја анкетираних војних лица, 684 је дало податак о чину. Од тог броја 75 официра било је у чину од мајора до пуковника, 102 официра у чину од потпоручника до капетана, 117 подофицира у чину од старијег водника прве класе до заставника прве класе, 101 подофицир у чину од водника до старијег водника и 289 професионалних војника. Они су у односу на чин пружили следеће одговоре:

Табела 5 – Дистрибуција одговора у зависности од чина испитаника

Чин	Тврдња: Нема потребе да се у име родне равноправности уведе посебни називи за чинове особа женског пола (капетаница, мајорица, воднициња...)				
	У потпуности сагласан	Углавном сагласан	Углавном против	У потпуности против	Укупно
Мајор – пуковник	49 (65,33%)	20	3	3	75
Потпоручник – капетан	78 (76,47%)	21	3	0	102
Старији водник прве класе – заставник прве класе	67 (57,26%)	39	5	6	117

Водник – старији водник	67 (66,34%)	25	9	0	101
Разводник – млађи водник	164 (56,75%)	82	31	12	289
Свега	425	187	51	21	684

$$\chi^2 = 28,36, p < 0,05 (n = 0,00)$$

Да се потпуно слажу са тврдњом у највећем броју изјаснили су се официри у чину од потпоручника до капетана, њих 76,47%, а најмањем броју професионални војници, њих 56,75%. Виши официри и подофицири слагали су се са тврдњом у преко 57%.

Учешће у рату на тлу бивше Југославије

Од укупног броја испитаника 957 је дало податак о учешћу у рату на тлу бивше Југославије, од којих је 270 учествовало, док 687 није. У односу на учешће у рату, они су дали следеће одговоре:

Табела 6 – Дистрибуција одговора у зависности од учешћа у рату испитаника

Учешће у рату на простору бивше Југославије	Тврдња: Нема потребе да се у име родне равноправности уведе посебни називи за чинове особа женског пола (капетаница, мајорица, воднициња...)				
	У потпуности сагласан	Углавном сагласан	Углавном против	У потпуности против	Укупно
Да	146 (54,07%)	79	31	14	270
Не	423 (61,57%)	193	55	16	687
Свега	569	272	86	30	957

$$\chi^2 = 9,58, p < 0,05 (0,003)$$

Више испитаника који нису учествовали у рату потпуно се сложило са тврдњом (61,57%) него испитаника који су учествовали у рату на тлу бивше Југославије (54,07%). Разлоге за ову разлику у ставовима можемо наћи у чињеници да су припадници система одбране који су учествовали у ратним дејствима имали прилику да развију одређени степен сензитивности због тога што су у ратним дејствима са њима учествовале и жене, и то не само у борби већ и на пословима подршке ратним дејствима (логистика, административна подршка, пружање прве помоћи и сл.).

У односу на обележја која су разматрана у овој анализи, пол се није показао као обележје од значаја за ставове о употреби родно осетљивих назива чинова. Иста ситуација је и са нивоом образовања, брачним статусом, бројем деце и условима становања. У тим случајевима добијене вредности Хи-квадрат теста биле су испод граничне вредности за ниво значајности од 0,05, што значи да откривене разлике у дистрибуцији одговора у односу на ова обележја могу да се сматрају случајним.

Закључак

Употреба родно осетљивог језика у Србији постаје све израженија и захвата све више термина, а посебно називе занимања. Српски језик у том погледу је јасан – основно правило о грађењу реченица каже да субјекат и предикат морају да се слажу у роду и броју, и ту нема несугласица. Проблем настаје код одређених термина који делују незграпно, тешко се изговарају и збуњују, о чему говоре различите политике медијских кућа у Србији, где се јасно уочавају медији који употребљавају родно осетљив језик и они који га уопште не користе.²⁴ Стварност је, с друге стране, таква да савремене друштвене промене носе све већу разноликост у оквиру нових занимања. Ова модерна занимања често се тешко и споро прихватају, пре свега у мушком роду (који је у свакодневном говору изједначен са основним обликом), тако да форме за женски род изазивају посебну одбојност, пре свега због суфикса који је неизбежан у том случају и који додатно усложњава свакодневну употребу.

То не значи да је употреба ових форми немогућа у свакодневном говору. Српски језик је у више случајева показао како је могуће, због повећане употребе, укључити поједине форме у свакодневни говор без већих отпора. Уосталом, одређене форме за женски род су често и једине које се користе у српском језику (мажореткиња, хостеса, чирлидерсица), што иде у прилог тврдњи да је могуће „одомаћити” и капетаницу, водницу и генералицу. Једини проблем који постоји око ових форми је њихова незаступљеност у речницима.²⁵

На основу претпоставке да се око форме родно осетљивих назива чиновна може, без већих проблема и уз објективну стручну помоћ, релативно брзо доћи до адекватног решења, можемо закључити да то није разлог за постојање одбојности припадника система одбране према употреби ових форми. Разлоге за већинско слагање са тврдњом да нема потребе да се у име родне равноправности уведе родно осетљиви називи чиновна због тога морамо тражити унутар самог система одбране, а управо ту је истраживање показало да одбојност постоји: више међу млађим него међу старијим припадницима система одбране, што је у директној вези са друга два обележја – годинама радног стажа (одбојност се јавља више међу припадницима са мање радног искуства) и чиновима (одбојност се јавља више код млађих официра и подофицира него код виших чиновна); више код официра него код цивилних лица и више код припадника који нису учествовали у ратним дејствима него код припадника који имају ратно искуство. Одбојност коју исказују млађи припадници система одбране према употреби родно осетљивих назива чиновна може се објаснити и одређеним страхом, и то: код мушкараца страхом од додатне конкуренције коју виде у припадницама система одбране (чији број константно расте из године у годину, а посебно на пословима који су били ексклузивно мушки), а код жена страхом од потенцијалне негативне реакције мушкараца на увођење родно осетљивих назива чиновна. Овде треба узети у обзир и аутоматску одбојност према вештачком увођењу ових форми које припадници система одбране доживљавају

²⁴ Примери медијске употребе родно осетљивих термина у: Skrozza, T. (2011) Далеки, бели свет, *3М магазин*, бр. 10, април-јун 2011, доступно на: zindokcentar.org/bilten/3m10site/file10/3m10fokus.htm (приступљено 8. августа 2012. године).

²⁵ Опширније у: Савић, С. (2011) Предлог за употребу родно осетљивог језика у војсци: чиновна жена, *Безбедност Западног Балкана*, 19, стр. 56.

офанзивно. Уместо тога, идеална ситуација би била да прихватање постане природни процес који ће на крају имати исти резултат, али без додатних оптерећења по припаднике система одбране. На крају, треба имати на уму да постоји не тако мали број припадника система одбране који сматра да је увођење родно осетљивих назива чиновна небитно, јер постоје много важнија питања која прво треба решити (социјални положај, природа војничког живота, напредовање у служби, примања и сл.). У сваком случају, резултати истраживања излазе ван традиционалних оквира у којима се сматра да се промене теже прихватају код старије популације него код млађих, те је стога обавеза истраживача да овај проблем прате и изучавају и у наредном периоду.

Литература

1. Андрејић, М.: „Суфиксом до моћи у друштву“, *Wave Magazine*, бр. 29, 2009, доступно на: http://www.wavemagazine.net/0_srb/arhiva/29/drustvo/rodno-senzitivni-jezik.htm (приступљено 8. августа 2012. године).
2. Боровина, М., Миљић, Б., и Анђелковић, С.: „Ново Правило службе Војске Србије: Оквир за слику модерне војске“, *Одбрана*, 01.06.2012, стр. 22-24, Београд, 2012.
3. Гочанин, С.: Дебата: како осповљавати жене?, *Б92*, 2012, 17. фебруар, доступно на: http://www.b92.net/kultura/moj_ugao.php?nav_category=1086&yyyy=2012&mm=02&nav_id=583368 (приступљено 8. августа 2012. године).
4. Jarić, V., i Radović N.: *Rečnik rodne ravnopravnosti*, Heinrich Boll Stiftung, Београд, 2010.
5. Препорука Генералштабу Војске Србије и Министарству одбране Републике Србије за увођење родно диференцираних назива чиновна Војске Србије и стварања услова за употребу родно диференцираног језика у службеној комуникацији (2011, 2. септембар), дел. бр. 1279/2011, Повереник за заштиту равноправности Републике Србије.
6. Речник појмова: *Род и безбедност*, 3, стр. 12-13, 2011.
7. Савић, С.: „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика“, у: Савић, С. и др. (ур.) *Род и језик*, Футура публикације/Женске студије и истраживања, стр. 301-320, Нови Сад, 2009.
8. Савић, С.: „Предлог за употребу родно осетљивог језика у војсци: чиновни жена“, *Безбедност Западног Балкана*, 19, стр. 46-56, 2011.
9. Skrozza, T.: „Daleki, beli svet“, *3M magazin*, бр. 10, april-jun 2011, dostupno на: zindokcentar.org/bilten/3m10site/file10/3m10fokus.htm (приступљено 8. августа 2012. године).
10. Стевановић, М.: Може ли српски језик постати родно осетљив језик? *Данас*, 2012, 10. фебруар, доступно на: http://www.danas.rs/dodaci/vikend/moze_li_srpski_jezik_postati_rodno_osetljiv_jezik.26.html?news_id=233793 (приступљено 27. септембра 2012. године).
11. Шарановић, Ј. и Килибарда З.: *У корак с временом: Министарство одбране и Војска Србије на путу објективизације родне равноправности*, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2011.
12. *Упутства за стандардизован недискриминативни говор и понашање*, Канцеларија Заштитника грађана Републике Србије, 2011.